

Symptomkartlegging av døende

Simen A. Steindal

Professor, VID

vitenskapelige høgskole

Professor II, Lovisenberg

diakonale høgskole

Pleie i livets slutfase

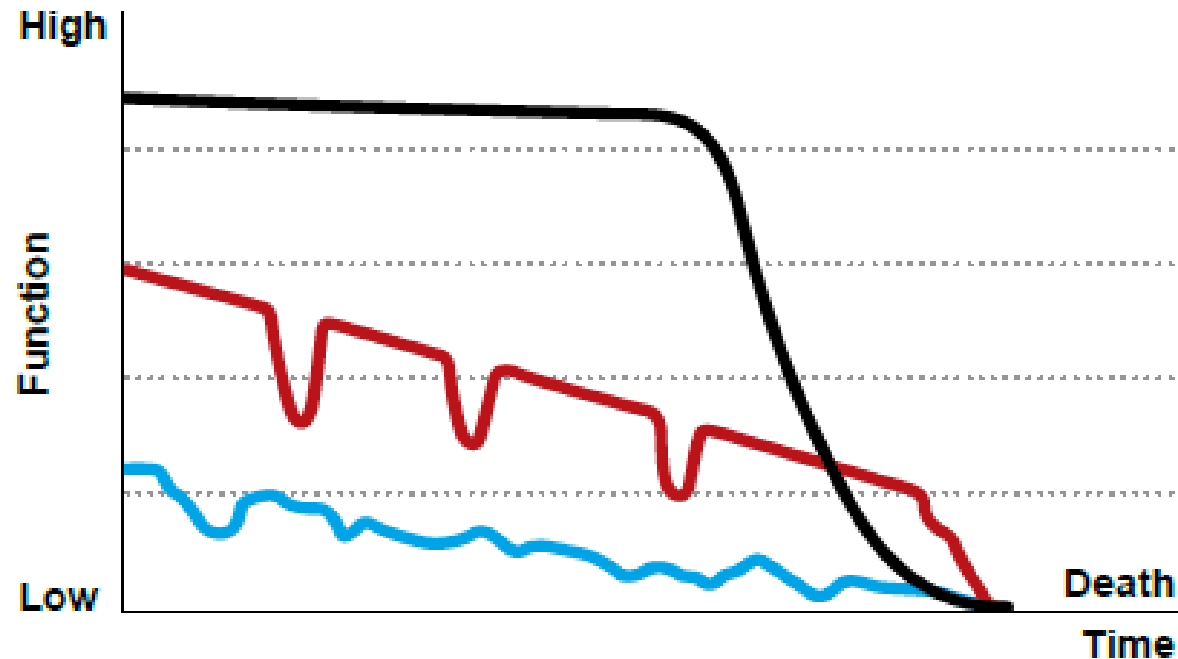

- Tilstrebe at pasienter kan få **døder de ønsker** det
- Tilrettelegge for **en verdig død**
- Pasienten skal
  - være informert om sin tilstand
  - ha enerom
  - slippe å være alene
  - **få lindring av smerter og andre symptomer**
  - gis anledning til å snakke om **eksistensielle og åndelige spørsmål**

Palliasjon/lindrende behandling

Omsorg for
døende

Ulike sykdomsforløp mot døden

Source: Murray, S.A. et al¹

- Cancer (n=5)
- Organ failure (n=6)
- Physical and cognitive frailty (n=7)
- Other (n=2)

Å diagnostisere pasienten som dødende

- Alle **reversible årsaker** er vurdert og utelukket
- **Prognose**

Hva kan være reversible årsaker?

Kliniske tegn som forekommer når pasienten er dødene

- WHO performance status
- Uro og agitasjon
- Redusert bevissthet
- Dysfagi
- Urinproduksjon siste 12 t
- Surkling
- Apneperioder
- Puster med bevegelse av mandibula
- Cheyne stokes respirasjon
- Perifer cyanose
- Fravær av radialis puls

Hvorfor er det viktig
å diagnostisere
pasienter som
døende?

Hva kan ulike yrkesgrupper bidra med i pleie og behandling i livets slutfase?

- Fysioterapeut
- Ergoterapeut
- Vernepleier
- Helsefagarbeider
- Hjelpepleier
- Sykepleier
- Sosionom
- Psykolog
- Prest/åndelig leder
- Musikkterapeut
- Klinisk ernæringsfysiolog
- Lege

Symptomer

**Kliniske
tegn**

Dokumentasjon - symptomer og kliniske tegn siste levedager

- Ofte mangelfull dokumentasjon
- Helsepersonell har kunnskap om pasienter – ikke dokumenterer
  - Mangel på tid, mange arbeidsoppgaver, kompetanse, usikkerhet
- Dokumenterer hva gjør, fremfor kliniske vurderinger
- Smertevurderinger mangelfullt dokumentert
- Medisinsk behandling fremfor sykepleie

Hyppige problem ved livets slutfase

- Terminal pneumoni
- Feber
- Urinlating
- Avføring
- Liggesår/trykksår

Smerte de siste levedager

- Smerte = hva pasienten sier at det er
- Hyppig ved livets slutfase
  - Kreftpasienter
  - Eldre pasienter
  - Demens
- Barriere avdekke andre behov
- En god død = smertefri død
- Bekymring for om smerte hos døende pasienter overses og underbehandles

Barrierer smertelindring når pasienten er døende

- **Usystematisk smertekartlegging**
- Tror smerte er naturlig, redd være til bry
- Helsepersonell
  - Mangler kunnskaper, ferdigheter, i smertevurdering
  - Myter og fordommer
- Delirium
- Kognitiv svikt, sansesvikt
- Somnolent/ikke kontaktbar

Smertekartlegging når pasienten er døende

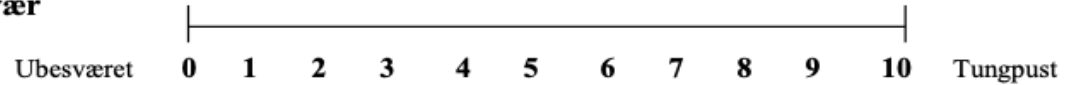
- **Forsøke selvrapporing**
- ESAS-r
- ESAS-r huskeliste
- ESAS sekunder-observasjonsskjema
- Observere adferdsmessige tegn

ESAS sekundær- observasjons- skjema

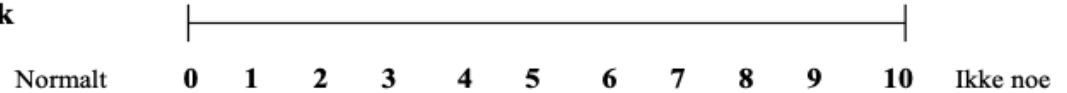
Allmenntilstand

- Normal aktivitet.
- Begrensning ved fysisk anstrengende aktivitet.
- Oppe > 50 % av dagtid.
- I seng eller stol > 50 % av dagtid. Noe hjelpetrengende.
- Helt sengeliggende. Helt hjelpetrengende.

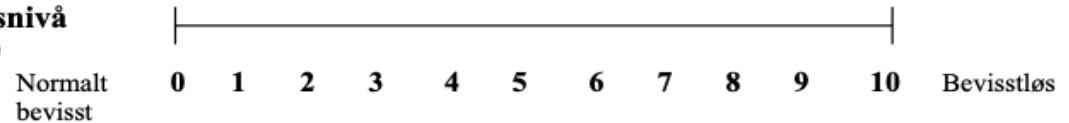
Pustebevisvør

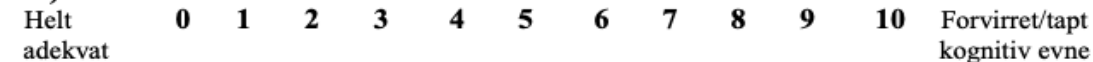
Matinntak

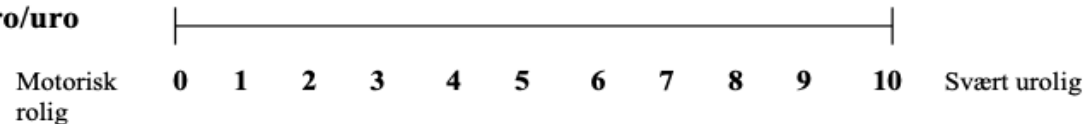
Bevissthetsnivå (våkenhet)

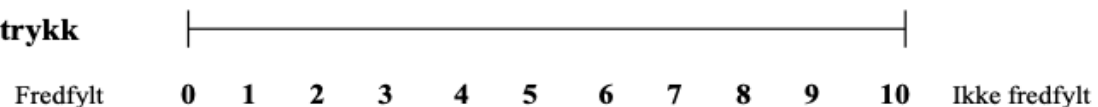
Orientering (kognitiv evne)

Motorisk ro/uro

Ansiktsuttrykk

Hierarki for smertevurderingsteknikker

- Undersøke mulige årsaker for smerte
- Selvrapporing
- Observere pasientens adferd
- Innhente familie og andres vurdering av pasientens adferd
- Administrer analgetika

Smertekartlegging når pasienten ikke kan selv-rapportere

- Legg mindre vekt vitale tegn
- *Smerte vurderes og dokumenteres regelmessig*
- **Andre årsaker til pasientens adferd enn smerter?**
- **Kombinere medikamentelle, ikke-medikamentelle tiltak, omsorg og nærvær**
- Frykt for alvorlige bivirkninger - opioider
  - Prinsippet om dobbelt effekt
  - God smertelindring forlenger livet

Vurderinger analgetika til døende personer

- Behov endre administrasjonsform?
  - SC, IV
  - Sub-q, butterfly
  - Kontinuerlig infusjon – bolus pumpe
- Bruker opioid/opioid naiv?
  - Vurderinger oppstart
- Vurdere og dokumentere effekt
- Behov opioidrotasjon?

Dyspne

- Komplekst symptom
- Kan være vanskeligere å behandle enn smerte
- Angst-dyspne sirkelen
- Takypne ≠ dyspne
- Dyspne uten hyoksemi

Kartlegging av dyspne når personen er døende

Dyspne (tung pust)

Mål: at pasienten ikke er plaget av tung pust

- Pasienten sier det
- Pas. virker ikke tung i pusten
- Vurder behov for leieforandring

- * RF?
- * Respirasjonslyder?
- * Bruk av hjelpemuskulatur?
- * Cyanose?
- * Feber?
- * Puls?
- * Ligger pasienten i en hensiktsmessig stilling?
- * Behov stillingsendring?

Farmakologisk behandling

- Morfin
- Midazolam

Ikke-farmakologisk behandling

Tverrfaglig tilnærming

- Formidle omsorg:
trygghet, nærvær,
støtte, samtale
- Kald luft vindu/vifte
- Hensiktsmessig leiring
- Berøring og massasje
- **Plan for lindring**

O₂ de siste levedager?

- **Generell indikasjon for O₂ ?**
- O₂ døende?
- Årsak til
dyspne/pustebesvær?
- O₂ livsforlengende?
- Effekt av O₂ på NG?
- Pårørendes reaksjon?
- Hensyn ved seponering?

Surkling

- Forekomst
- **Tegn på at døden er nær**
- Årsak til dødsralling
- Hvordan kartlegge og vurdere utvikling av surkling?
- Den døende plaget av surklingen?

Ikke-farmakologisk behandling

- Snu pasienten
- Sideleie
- Heve hodeenden
- Informere pårørende
- Seponere
væskebehandling?
- Bruke sug for å fjerne
slimet?

Farmakologisk behandling

- Hyoscine hydrobromide
(Scopalammin)
  - Glycopyrronium (Robinul)
  - Hyoscine butylbromide
(Buscopan)
- **Dyspne i tillegg?**